

Research Article

COMPARISON OF URBAN DESIGN IN RESIDENTIAL AREAS THROUGH OLD AND NEW RESIDENTIAL PATTERNS IN MARDIN

Esra ACAR¹, Merve DAĞ¹, Rüya ARDIÇOĞLU^{1,*}

¹ Firat University, Faculty of Architecture, Elazığ, Turkey

*Corresponding Author: rardicoglu@firat.edu.tr

ORCID ID¹: 0000-0002-7264-3705

ORCID ID²: 0000-0003-2295-9311

ORCID ID³: 0000-0001-6417-2168

Received: 17 March 2022; Accepted: 28 June 2022; Published: 30 June 2022

Abstract

Fundamentally, dwelling is considered as a place that meets the need for shelter. Add to this, it is also an urban environment that is evaluated together with its environment and interacts with the physical, social and perceptual aspects of individuals. The spatial features created by the holistic layout formed by the structures and open spaces in the residential areas determine the spatial quality of the residential areas. The provision of spatial quality in residential areas is directly related to the levels of urban design in these areas. The layout of the residential areas, architectural typology, accessibility, structural and vegetative landscapes, climatic features, legibility and aesthetic values of the spaces are the components that make up the urban design of the residential areas. At the same time, these components are the criteria that determine the accommodation, comfort, privacy and social opportunities of the residential areas. In this direction, it is aimed to examine the formation of residential sites in the urban area through urban design principles and needs. In this context, three different residential areas that developed in different periods in the city of Mardin were chosen as study areas, and it was aimed to evaluate these three areas according to urban design principles. As the method of the study, an urban design criterion, which includes a total of thirty questions under six main headings was created. Evaluation of each area was made with yes, no or partial answers given to the questions, and the findings were converted to quantitative results using a triple Likert scale. In the research findings, it was concluded that the traditional residential pattern is sufficient in terms of architectural typology, climate and legibility. while the contemporary residential area of the city is at a sufficient level in terms of structural and vegetative landscape, accessibility, however, it is insufficient in other aspects. It has been observed that the residential area which is located between the traditional and contemporary residential area, forms an interface between these two areas and is the residential settlement at the weakest level in terms of urban design.

Keywords: Residential site design, urban design, design criteria, Mardin

*Araştırma Makalesi***KONUT ALANLARINDA KENTSEL TASARIMIN MARDİN'DEKİ
ESKİ VE YENİ KONUT DOKUSU ÜZERİNDEN
KARŞILAŞTIRILMASI****Özet**

Konut, temelde barınma ihtiyacını gideren bir mekân olarak ele alınsa da çevresiyle birlikte değerlendirilen, bireylerin fiziksel, sosyal ve algısal yönleriyle de etkileşim içinde olan kentsel çevrelerdir. Konut alanlarındaki yapı ve açık alanların oluşturduğu bütüncül kurgunun oluşturduğu mekânsal özellikler konut alanlarının mekânsal kalitesini belirlemektedir. Konut alanlarında mekânsal kalitenin sağlanması ise bu alanlardaki kentsel tasarım düzeyleriyle doğrudan ilişkilidir. Konut alanlarının yerleşim planı, mimari tipolojisi, alanın erişilebilirlik ve sirkülasyon özellikleri, yapısal ve bitkisel peyzaj düzenlemeleri, iklimsel özellikler, mekanların okunabilirliği ve estetik değerleri konut alanlarının kentsel tasarımını oluşturan bileşenlerdir. Aynı zamanda bu bileşenler konut alanlarının barınma, konfor, mahremiyet ve sosyal olanaklarını belirleyen ölçütlerdir. Bu doğrultuda çalışmada konut dokularının kentsel alandaki biçimlenişini kentsel tasarım ölçütleri ve ihtiyaçları üzerinden incelenmesi amaçlanmıştır. Bu kapsamda Mardin kentinde farklı dönemlerde gelişen üç farklı konut alanı çalışma alanı olarak seçilmiş, bu üç alanın kentsel tasarım ölçütlerince değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Çalışmanın yöntemi olarak altı ana başlıkta toplam otuz sorunun yer aldığı bir kentsel tasarım ölçüt cetveli oluşturulmuş, üçlü Likert ölçeği kullanılarak bulgular sayısallaştırılmıştır. Araştırma bulgularında geleneksel konut dokusunun mimari tipoloji, iklim ve okunabilirlik yönlerinden sürdürülebilir ve iyi düzeyde tasarım anlayışına sahip olduğu, buna karşın kentin yeni konut alanının yapısal ve bitkisel peyzaj, erişilebilirlik yönlerinden yeterli düzeyde olmasına karşın diğer yönlerden yetersiz olduğu sonucuna varılmıştır. Geleneksel ve yeni konut alanı arasında yer alan konut alanının ise bu iki alan arasında bir ara yüz oluşturduğu ve kentsel tasarım açısından en zayıf düzeyde olan konut yerleşimi olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Konut alanı tasarımı, kentsel tasarım, tasarım ilkeleri, Mardin

1.GİRİŞ

Kentler fiziksel, sosyal ve ekonomik boyutları olan çok yönlü yerleşim alanlarıdır. Kullanıcıya çeşitli servisler ve altyapı sağlayan kentsel yerleşimler sahip olduğu tüm işlevlerin yanı sıra temelde barınma işlevini içermektedir. Kullanıcılar için en temel işlev olan barınma işlevi, diğer işlevlere oranla kent dokusunda büyük bir alanı kaplamaktadır. Diğer bir ifadeyle kentsel alanlardaki arazi kullanımlarında konut alanları en büyük paya sahiptir.

Barınma işlevi ile birlikte ortaya çıkan konut yaklaşımı, kentsel dokuda belirli düzenler meydana getirmektedir. Konut, temelde barınma ihtiyacını karşılayan mekânsal bir ürün olarak ele alınsa da konut alanlarındaki doluluk ve boşluklar ile birlikte ortaya çıkan bütüncül ifade kentlerde ve kentlinin yaşamlarında fiziksel ve sosyal boyutlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Rapaport (1969), konutun sadece kullanıcıyı dış etkenlerden koruyan bir yapı olmadığını, aynı zamanda kullanıcısının fiziksel, sosyal ve psikolojik yönleriyle de etkileşim içinde olan bir olgu olduğunu savunmaktadır. Bunun yanı sıra Lawrence (1997) konutu, birey, toplum, kültürler, zaman ve mekân bağlamlarında farklılık gösteren bir olgu olarak tanımlamıştır.

Dolayısıyla konut yapıları yalnızca 'barınma ihtiyacı' olarak sınırlandırılmayan bir boyuttur. Hillier ve Hanson (1984), her kültürün ve toplumun kendi ihtiyaçlarına yönelik mekânlara ihtiyaç duyduğunu belirtmektedir. Bu nedenle mekânsal anlamda konut ve çevresi kullanıcı ihtiyaçlarına, çağa, coğrafyaya, teknolojiye ve toplum yapısına göre farklı yapı ve yerleşim tipolojileri ortaya çıkartmaktadır.

Sanayi devrimi sonrasında toplumlarda kentleşme ve modernleşme süreci ile artan ve değişen konut ihtiyacına bağlı olarak 20. yüzyılda konutlarda ve kentlerde değişimler görülmüştür. Kentlerdeki artan nüfus sorununun acil çözümü için konut üretimi yalnızca işlevsel ve barınma yönlü ele alınmış, fazla nüfusu minimum alanda maksimum kapasite ile barındıracak mekânsal çözümler geliştirilmiştir. Dolayısıyla modern konut, hizmet edeceği işlev yönüyle üretilen ve belirli standartlar çerçevesinde oluşturulan bir yapıdır. Bu yaklaşımla üretilen konutlar öncelikli olarak barınma işlevselliğini ve mekânsal standardizasyonu yakalasa da konutun çevresiyle ilişkisini yeterli ölçüde kurgulayamamıştır. Mekânı gerçek anlamda mekân yapıp, ona kimlik veren kavramların yer almadığı üretimlerde ortaya içi boşaltılmış yalnızca fiziksel bir varlık olarak bulunan alanlar ortaya çıkmıştır. Modernizmde mekân coğrafi, kültürel, iklimsel, toplumsal her türlü farklılıktan soyutlanmış standart metalar halinde üretilmiştir (Ardıçoğlu, 2019).

Dolayısıyla bu çağın ihtiyaçları doğrultusunda toplu konut kavramı gibi yeni konut yaklaşımları doğmuştur. Konutlardaki bu yoğun yapım faaliyetleri ile birlikte konut birimleri yan yana ya da üst üste gelerek, eklenerek çoğaltılma uygulamalarıyla toplu konut alanları meydana gelmiştir (Bilgin, 2002). Bu noktada modernizmin planlama anlayışında ve konut alanlarının tasarımında geleneksel konut alanlarından farklı olan konut tipolojileri ve toplu konut alanları ortaya çıkmaktadır. Modern dönemin planlama ve tasarım yaklaşımında üretilen konutların çevreleriyle bütünleşme ve ilişki düzeyleri ilerleyen dönemlerde sıklıkla sorgulanan noktalardan biri olmuştur.

Birden çok konutun bir araya gelerek oluşturduğu bu yerleşim biçimi konutları tekil olarak değil, çevresinde yoğun nüfusun hareket ettiği fiziksel çevreler olarak şekillendirmiştir. Yine de modern dönemde konut alanları ve kentsel çevre kentsel tasarım yönüyle ele alınmayan, yapı ve açık alanların bütüncül ilişkisinin zayıf kurgulandığı anlayışa sahiptir. Buna karşın 1960'lardan itibaren post modern yaklaşımlar ile beraber kentsel çevre yapı ve açık alanların oluşturduğu bir bütün olarak ele alınmaya başlanmış, kentsel tasarım tüm kentsel mekânlarda olduğu gibi konut alanlarında da ele alınmaya başlanmıştır.

Kentsel tasarım, kentsel mekânların kent bütünlüğü içerisinde fiziksel, sosyal, işlevsel ve estetik açılardan tasarlanmasıdır. Salingeros (1998) kentsel tasarımın iki temel kentsel elemanı birbirine bağlayan bir kavram olduğunu ve doğal elemanlar ile yapısal elemanların birlikte kurgulanabilmesi olduğunu belirtmektedir. Kentsel tasarım, kentsel alanlarda kütle-boşluk ilişkisi kurularak mekânların oluşturulması, yaya ve araç akışlarının belirlenmesi, donatı alanlarının tasarlanması, kent bütününde kent silüetinin ele alınması, yapısal ve bitkisel peyzajın tasarlandığı sadece fiziksel olmayan aynı zamanda tasarlanan kentsel mekânın sosyal, işlevsel ve algısal yapısının da belirlendiği bir disiplindir. Akyıldız (2020) de, kentsel tasarımın, kentlerde nitelikli ve kimlikli mekânlar oluşturmayı hedeflediğini belirtmektedir. Bu doğrultuda, yaşanılabilir, doğal, tarihi ve sosyal çevre ile uyumlu, kaliteli mekânlar oluşturabilmek temel hedeftir.

Konut alanlarında kentsel yaşantının kalitesini etkileyen birçok unsur bulunmaktadır. Bu kalite unsurlarını farklı grupta inceleyen Özsoy vd. (1995), bu gruplandırmayı kullanıcı ihtiyaçları,

çevresel performans istekleri ve mekânsal özellikler olarak yapmıştır. Bu konut alanı tasarım kriterleri kullanıcıların; güvenlik, mahremiyet, kişiselleştirme, konfor gibi ihtiyaçlarını içermektedir. Lawrence (1997) ise tasarım kriterlerini beş farklı bileşen ile yorumlamaktadır. Bunlar; barınma, güvenlik, konfor, sosyal olanaklar ve estetikdir. Ayrıca kentsel yaşantıyı etkileyen birinci faktörlerin ise barınma, güvenlik ve konfor olduğunu savunmaktadır. Dolayısıyla konut alanlarında kaliteli bir yaşam alanının elde edilebilmesi konut birimi ve çevre dokusu ile ilişki içerisindedir. Bu doku kentte yapılaşma ve açık alanların kompozisyonu ile meydana gelir ve buradaki kentsel tasarım düzenlemeleri kullanıcıların konfor ve güvenlik düzeyini, barınma ihtiyaçlarını, sosyal olanaklarını işlevsel ve estetik biçimde çözümlenmeyi sağlayan en önemli konulardan biridir.

Konut alanlarında mekânsal kalitenin sağlanması ise bu alanlardaki kentsel tasarım düzeyleriyle doğrudan ilişkilidir. Konut alanlarının yerleşim planı, mimari tipolojisi, alanın erişilebilirlik ve sirkülasyon özellikleri, yapısal ve bitkisel peyzaj düzenlemeleri, iklimsel özellikler, mekanların okunabilirliği ve estetik değerleri konut alanlarının kentsel tasarımını oluşturan bileşenlerdir. Aynı zamanda bu bileşenler konut alanlarının barınma, konfor, mahremiyet ve sosyal olanaklarını belirleyen ölçütlerdir.

Bu kapsamda konut alanlarındaki kentsel tasarım düzenlemeleri ve konut alanlarının belirtilen ölçütlerce oluşturulması kentsel tasarım ölçütlerini de beraberinde getirmektedir. Dolayısıyla yapı ve açık alanları bütün olarak tüm yönleriyle ele alan ve yaşam alanlarının tasarım ölçeği olan kentsel tasarım düzenlemeleri güncel araştırma ve uygulama alanlarındadır.

1.2.Araştırmanın amacı ve kapsamı

Çevresiyle birlikte ele alınan konut kavramı, konut alanlarında kentsel tasarım incelemelerini doğurmaktadır. Bu bağlamda, kentsel tasarım üzerinden var olan konut dokularının nasıl bir düzende bir araya geldikleri ve gelecekte, bu alanların kent dokusunda nasıl verimli ve yaşanabilir yerler olarak var olacakları tartışma konusu olmuştur. Bu kapsamda konut alanlarında kentsel tasarımında söz konusu olan kriterler, mekânların nasıl daha özgün, kimlikli, yaşanabilir, çevresine duyarlı hale getirilebileceği ve bu alanların “yer” hissi uyandıran niteliklerde mekânsal kalitenin yüksek olduğu alanlar olabileceği üzerinedir (Kolsal, 2020).

Kentsel tasarım ölçütleri; mekânların kalitesinin belirlenmesinde, kullanıcıda oluşturduğu mekânı algılama biçiminin oluşmasında, fiziksel kurgunun yanında sosyal boyutlarında göz önüne alınmasında etkili etmenlerdir. Bu nedenle günümüze kadar hem genel bağlamdaki kentsel tasarım, hem de daha öze indirgenmiş konut alanlarındaki kentsel tasarım hakkında birçok çalışma yürütülmüş ve kentsel tasarım düzenlemeleri için çeşitli ölçütler tanımlanmıştır. Bu çalışma, konut alanlarının kentsel dokudaki biçimlenişinin çok yönlü incelenmesini, bu inceleme sonucu konut alanlarına ilişkin bir kentsel tasarım ölçüt cetveli çıkarmayı ve bu ölçütlere göre Mardin kentindeki farklı konut alanlarını günümüz kentsel tasarım ilkelerine ve ihtiyaçlarına göre değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Çalışma kapsamında, Mardin kentindeki geleneksel konut dokusu olan eski Mardin bölgesindeki konut alanı ile çağdaş bir konut alanı olan Yenişehir bölgesindeki konut alanı ve bu iki bölge arasında yer alan, geleneksel dokudan bir geçiş bölgesi olarak da tanımlanabilen bir tampon bölgede yer alan konut alanı seçilen üç farklı konut alanıdır. Bu üç farklı konut alanı, konut alanları için belirlenen kentsel tasarım ölçütlerine göre incelenerek karşılaştırılmış ve kentsel tasarım yönüyle değerlendirilmiştir.

2. MATERYAL VE YÖNTEM

2.1. Materyal

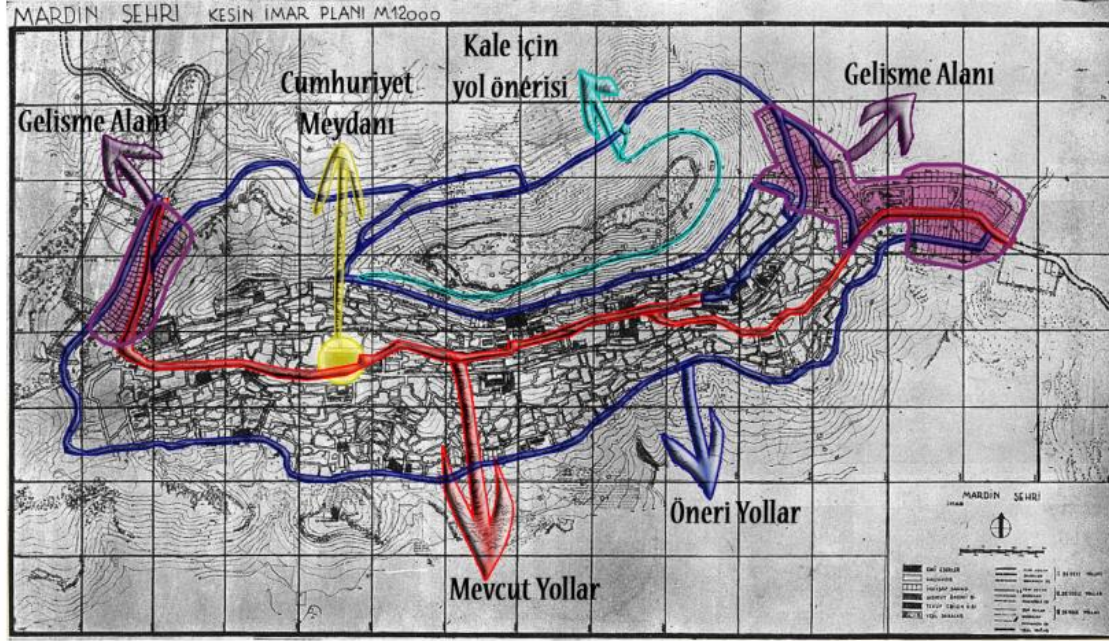
Çalışmanın ana materyali Mardin kentinde yer alan üç farklı konut alanıdır. Bunun yanı sıra araştırmanın ihtiyacı olan veriler literatür kaynaklarından, halihazır haritalardan, fotoğraflardan, uydu görüntülerinden ve Mardin'deki nitel gözlemlerden sağlanmıştır.

2.1.1 Mardin kenti ve çalışma alanları

Mardin, Güney Doğu Anadolu Bölge'sinde konumlanan 8,858 km² yüzölçümüne ve 862.757 (TÜİK, 2021) nüfusa sahip bir kenttir. Mardin pek çok şehirden farklı olarak mimari, tarihsel ve kültürel katmanlarıyla ön plana çıkan kentler arasındadır. Kente ait ilk yazılı belgeler Marcellinus tarafından M.S 4.yüzyılda Amid (Diyarbakır) ve Nisibis (Nusaybin)'i birbirine bağlayan yolun Maride (Mardin) ve Lorne Kaleleri arasından geçtiğinin belirtilmesi ile açığa çıkmıştır (Alioğlu, 1996). Bu doğrultuda kentin varlığı, 4. yüzyılda inşa edilen kiliselerin bulgularıyla 4. yüzyıla kadar tarihlendirilmektedir (Aydın, 2000). Bu veriler ışığında, özellikle kentteki kilise gibi anıtsal yapılar ve çarşı dokusunun bu erken dönemde Mardin Kalesi merkezli olarak geliştiği düşünülmektedir. Sonrasındaki kentsel gelişim ise topoğrafya ve iklimsel özelliklere göre şekillenmiştir. Özellikle konut yapılarının üretimi, zaman içindeki ihtiyaç ve olanaklara bağlı şekilde eklenerek gelişmeye devam etmiştir. 18. ve 19. yüzyıldan itibaren ise artan nüfusla birlikte kentin güneyine doğru bir yayılma söz konusu olmuştur (Küçük, 2013). Dolayısıyla kentsel dokunun 1900'lerden sonra güney, güney doğu, kuzey ve kuzey doğuda dağınık bir şekilde genişleme gösterdiği görülmektedir.

1952'de 1/2000 ölçekli Mardin Şehri Kesin İmar Planının onaylanması ile Mardin'de ilk kez planlama çalışmaları başlamıştır (Şekil 1). Bu dönemde köyden göçlerin başlaması ile, kentteki ekonomik ve sosyal değişimlerle beraber güneyde yerleşimler artmış ve böylece konut dokusunda değişimler gözlemlenmeye başlanmıştır. Bir diğer taraftan yaşanan imar faaliyetleri ile birlikte ticaret ve sanayi bölgelerinin belirlenmesi, yolların genişletilmesi gibi uygulamalar kent dokusunun değişimini hızlandıran etkenlerden olmuştur (Türkoğlu, 1973). 1960'lı yıllardan sonra güneyde oluşan gecekondu mahalleleri ve yaşanan nüfus artışlarıyla, bu mahallelerin genişlemesi bu bölgelerde hem mekânsal olarak hem de kültürel bağlamda sınırların belirginleşmesine sebep olmuştur. Bu süreç ile birlikte kent, mekânsal, sosyal ve kültürel olarak bir değişim dönemine girmiştir (Gürkaş, 2012).

Yaşanan nüfus artışı ve yeni konut ihtiyaçları sonucu tarihi kent dokusu içinde ve bu bölgeye bitişik alanlarda kentin geleneksel dokusundan bağımsız mekânsal oluşumlar ortaya çıkmıştır. Geleneksel dokudan bağımsız farklı malzeme ve yapım teknikleri ile beraber özgün dokuda yamalar ve eklemlemeler ortaya çıkmıştır.

Şekil 1: 1952 Onaylı 1/2000 Ölçekli Mardin Şehri Kesin İmar Planı (Taner ve Taner, 1949)

Tarihi kent dokusunun zamanla değişim ve yeni yapılan doku ile uyumlu olmayan betonarme yapılarla bozulacağı endişesi, Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu'nun 21.09.1979 tarih ve A-1933 sayılı kararı ile toplu tescil kaydı yapılması ve "kent bütününiün bir kültür varlığı olarak korunması" şeklinde sit alanı belirlenmesine zemin hazırlamıştır (Yekbun vd, 2021). Fakat bu aşamadan sonra başlayan yeni konut ekleme ve değişiklik kısıtlamaları kentsel dokunun genişleme alanlarının yönünü değiştirmiştir. Bu durumda yeni yerleşme alanı ve kentsel ihtiyaç olan kamusal alanlar, sanayi ve fabrika alanlarının yerleşimi için tarihi kent yerleşiminin kuzey batısında kalan ve bugünkü adıyla Mardin Yeni Şehir Bölgesi, 1985 yılında onaylanan Mardin (Merkez) Nazım İmar Planı'nda gelişme alanı olarak belirlenmiştir (Şekil 2).

1990'dan sonra ise yoğun bir şekilde gelişim gösteren bu planlı yeni yerleşim bölgesi, tarihi Mardin kent dokusuyla topoğrafik, fiziksel ve hatta sosyal açıdan çok farklı kimlikte gelişim göstermiştir. Yeni şehir bölgesi, bütünüyle geleneksel mimariden farklı, kentin artan konut ihtiyacını karşılamak üzere gelişen, betonarme toplu konut yapıları ile çevrenmektedir. Mardin kent merkezinde yaşanan bu fiziksel ve sosyal değişimlerin kent dokusuna yansımalarıyla, kentin farklı alanlarında farklı konut dokuları meydana gelmiştir. Çalışmada bu kentsel dokuda oluşan konut alanlarının kentsel tasarım yönüyle incelemesi ve karşılaştırılması yapılmıştır. Bu bağlamda çalışmada Mardin'deki üç farklı konut alanı seçilmiştir.

İlki; kentin en eski yerleşim yeri olan, geleneksel konut dokusunun bulunduğu, organik ve tarihi formunu koruyan Eski Mardin yerleşim alanıdır. İkincisi; 20. yüzyıl ortalarında kentteki nüfus artışı sonucu tarihi kent dokusuna fiziksel olarak eklenmeye çalışan ve Yeni şehir bölgesindeki çağdaş konut alanları ile aradaki tampon bölge diye adlandırabileceğimiz, Mardin 21 Kasım Stadyumu'nun kuzey batısında kalan konut alanıdır. Üçüncü alan ise 1985 imar planı sonrası, günümüzde yeni gelişen konut dokusunun yer aldığı Yeni Şehir bölgesinde bulunan, Mardin 15 Temmuz Parkı'nın güney batısında bulunan konut alanıdır (Şekil 3). Çalışmada seçilen konut alanlarının farklı dönemlerde oluşması ve farklı tipolojik kimliklere sahip olması konut alanlarının zaman içindeki tipolojik, işlevsel, estetik, iklimsel özelliklerin değerlendirilmesine olanak sağlamaktadır.

Şekil 2. 1985 onaylı Mardin (Merkez) Nazım İmar Planı (Diyarbakır Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Arşivi, 2017).

Şekil 3. Çalışma alanları

2.2. Yöntem

Çalışmada yöntem olarak konut alanları için bir kentsel tasarım ölçüt cetvelinin belirlenmesi ve Likert ölçeğine göre bu ölçütlerin değerlendirilmesi hedeflenmiştir. Kentsel tasarım, peyzaj mimarlığı ve mimarlık alanlarındaki uzman araştırmacılar tarafından araştırma yürütülmüştür. Konut alanları ve kentsel tasarıma ilişkin literatür taramaları ve örneklerin incelenmesi ile çalışmada yöntem olarak kullanılan ölçütler belirlenmiştir.

Konut alanında kentsel tasarım ölçütleri olarak derlenen bilgiler sonucu altı ana başlık belirlenmiştir. Başlıklar; yerleşim planı, mimari tipoloji, erişilebilirlik, okunabilirlik, iklim ve yeşil alan, yapısal ve bitkisel peyzaj olarak belirlenmiştir. Her bir ana başlık/ölçüt özelinde ise beş soru barındıracak şekilde değerlendirme tabloları hazırlanmıştır. Böylece toplamda otuz sorudan oluşan, altı ana ölçüt başlığını ele alan bir kentsel tasarım ölçüt cetveli elde edilmiştir. Mardin'deki konut alanlarının kentsel tasarım ölçütlerinde yer alan sorularla değerlendirilmesinde ise üçlü Likert Ölçeği kullanılmıştır.

Sorular her üç konut alanı için 'Evet', 'Kısmen' veya 'Hayır' olacak şekilde cevaplandırılmıştır. 'Evet' seçeneği tasarım ölçütleri açısından olumlu bir duruma işaretler. 'Kısmen' seçeneği, sorunun cevabı olarak ne tamamen 'Evet'e karşılık gelen ne de tamamen 'Hayır'a karşılık gelen durumlar için kullanılmıştır. 'Hayır' seçeneği ise tasarım ölçütleri açısından eksik ve olumsuz bir duruma işaretler. Verilen her 'Evet' cevabı 2 puana, her 'Kısmen' cevabı 1 puana, her 'Hayır' cevabı 0 puana karşılık gelmektedir. Böylece çıkan sonuçlar üç bölgedeki konut dokusuna dair nicel bir ifadeye dönüştürülmektedir. Her bölümden alınan toplam puanlar ise her bölüm için alınabilecek en yüksek puan değeri olan 10 üstünden yapılmıştır. Bu doğrultuda her ölçüt başlığının değerlendirilmesinde 8-10 arası çıkan sonuçlar alanın ilgili konudaki tasarım yönünün iyi düzeyde olduğu, 6-8 arası değerler kabul edilebilir düzeyde olduğu, 5 orta düzeyde olduğu, 4 ve altı çıkan değerler ise ilgili düzenlemelerin alanda yetersiz olduğu şeklinde değerlendirilmiştir.

Her tablonun altında ilgili kentsel tasarım ölçütü, kentsel tasarımcı uzman görüşleriyle değerlendirilmiş, elde edilen sonuçlarla beraber karşılaştırmalı olarak açıklanmıştır. Puanlarla elde edilen sonuçlar ise değerlendirme ve sonuç kısmında detaylı olarak ele alınmıştır. Böylece araştırmacılar tarafından belirlenen ölçütlerin niteliksel ve niceliksel içeriklerine dair değerlendirmeler yapılmıştır.

2.2.1 Kentsel tasarım ölçütleri

Çalışmada konut alanlarında kentsel tasarım ölçütleri altı ana başlıkta toplanmıştır. Her başlığın altında ise ilgili ölçütün değerlendirilmesini sağlayan beş soru hazırlanmıştır. Bu ana ölçüt başlıkları ve ilgili sorular aşağıdaki gibidir;

Yerleşim planı

Yerleşim alanlarının planlı veya plansız olarak gelişmesi sadece fiziksel ve mekânsal anlamda değil, işlevsel ve sosyo-kültürel anlamda da kent hayatında farklılıklara sebep olmaktadır. Kentsel planlama yaklaşımlarının zaman içinde değişimiyle konut alanlarında da farklı plan tipleri görülmektedir. Konut alanlarını oluşturan fiziksel bileşenler her toplumda ve çağda benzer öğeler olsa da bu bileşenlerin bir araya geliş koşulları ve oluşturdukları fiziksel yerleşke farklılık göstermektedir. Ayrıca zaman içerisinde çağın ve toplumun gereksinimleri

doğrultusunda değişen planlama yaklaşımları da konut alanlarının plan yapısında değişimlere neden olabilmektedir.

18. yüzyıl öncesinde plansız başlayan ve topografya, iklimsel özellikler, sosyo-kültürel değerlerle şekillenen organik yerleşimler zamanla artan konut ihtiyacı ile birlikte tanımlı, ızgara planlı yerleşimlere dönüşmüştür. Günümüzde kent içinde bu gibi farklılıkları okuyabileceğimiz alanlar mevcuttur. Farklı plan tiplerine sahip konut yerleşimleri yapı adaları, kütle boşluk ilişkileri, topoğrafya uyumu, konutun parsel içerisindeki konumu ve sokak ile ilişkisi gibi durumlarda da farklılık göstermektedir. Bu kapsamda konut alanlarının yerleşim planlarının değerlendirilmesinde aşağıdaki sorular sorulmuştur.

1. Tanımlı yapı adaları ve parselasyon mevcut mudur?
2. Yerleşim planında doluluk-boşluk (yapı-açık alan) dengesi var mıdır?
3. Yerleşim planı organik midir?
4. Konutlar topoğrafyaya uyumlu olarak yerleşmiş midir?
5. Konutun parsel içindeki konumu sokak ile ilişkiyi sağlayacak ölçüde midir?

Mimari tipoloji

Çalışma alanının içerisinde bulunduğu Mardin ili, geleneksel konut dokusu ve mimari tipolojisi ile özgün örnekleri barındırmaktadır. Organik plan yapısına sahip Eski Mardin'deki konut bölgesi, uzun bir süreç içerisinde oluşmuş ve şu ana kadar korunan dokusuyla sürdürülmektedir. Fakat korunan bu geleneksel doku, değişen ihtiyaçlar ve koşullar nedeniyle var olan konutlara yeni betonarme ekler yapılarak mekânsal olarak farklılaşmaya başlamıştır. Yayılımın gerçekleştiği alanlarda yer yer geleneksel dokudan etkilenilen geleneksel doku izlerine rastlayabileceğimiz konut dokuları da mevcuttur. Artan nüfus ile birlikte alanın kuzey batısında konumlanan Yeni şehir ise geleneksel konut dokusundan tamamen farklı bir konut tipolojisi sunmaktadır. Konutların yerleşimi, biçimi, plansal özellikleri, malzeme seçimi, diğer konutlar ile ilişkisi, diğer konutlara iklimsel ve topoğrafik olarak etkisi, konutların yüksekliği gibi etmenler, alanın kentsel tasarım yönüyle geleneksel dokudan farklılığını göstermektedir. Bu kapsamda mimari tipolojinin değerlendirilmesinde aşağıdaki sorular sorulmuştur.

6. Konutlarda bölgenin iklimsel özelliklerine göre malzeme ve çatı tipi kullanılmış mıdır?
7. Yapı tipolojisi bölgenin ve kullanıcıların özelliklerine uygun mudur?
8. Konutlarda yerleşim planındaki dizilim mahremiyeti sağlayacak nitelikte midir?
9. Konutlar insan ölçeğinde midir? Kat yüksekliği 10 metreden az mıdır?
10. Konutlar sokak/aks boyunca tipolojik bir kimlik oluşturmakta mıdır?

Erişilebilirlik

Erişilebilirlik, kullanıcıların farklı ihtiyaçları sonucu yerleşim alanı içerisindeki hareketliliği olarak adlandırılmaktadır. Bir noktadan istenilen yapıya ya da açık alana ulaşılabilirlik olarak tanımlanabilmektedir. Kullanıcıların toplumsal, kültürel ve sosyal yaşantı içerisinde aktif hareketine imkân sağlanabilmesi açısından kent bağlamında erişilebilirlik önemli bir kavramdır. Kentsel mekânlar arasındaki erişim yaya, bisiklet veya motorlu araçlar ile sağlanabilmektedir. Özellikle kent kullanıcıları olan yayalar açısından, kentsel yapılara ulaşım ve kullanıcı konforu açısından önemlidir. Bu bağlamda konut yerleşimlerinin kentsel tasarım düzenlemelerinde yaya ve araç ulaşımına dair kararlar ile bu kararların oluşturduğu erişilebilirlik düzeyleri kentsel mekânların önemli kriterleridir.

Kaplan (1989)'a göre erişilebilirlik; belirli bir varış noktasına ulaşabilme kolaylığı olarak tanımlanmıştır. Ayrıca erişilebilirliği dört farklı ölçüte göre değerlendirmiştir;

- Fiziksel Ölçüm: sokakların uzunluğu,
- Süre Ölçümü: Uzaklığın ve hareket türünün meydana getirdiği zaman ölçütü, erişim için ihtiyaç duyulan süre,
- Ekonomik Ölçüm: Varsa ulaşım süresince açığa çıkan maliyet hesabı,
- Algısal Ölçüm: Kullanıcının yolculuk süresince psikolojik algısına bağlı olarak mekânın algılanmasıdır. Bu doğrultuda konut alanlarındaki erişilebilirlik ölçütleri aşağıdaki sorularla değerlendirilmiştir.

11. Konut alanında kesintisiz bir yaya dolaşımı var mıdır, yaya kullanımına öncelik verilmiş midir?
12. Engellilerin erişimine uygun yol düzenlemeleri var mıdır?
13. Konut sakinlerinin ihtiyaç duyduğu yeterli düzeyde otopark düzenlemesi var mıdır?
14. Yerleşim alanının kentsel dolaşım ağı ile ilişkisi yeterli düzeyde midir?
15. Konutların kamusal yeşil alanlara erişim mesafesi yeterli düzeyde midir?

Okunabilirlik

Lynch (1960)'ın 'legibility' yani 'okunabilirlik' olarak tanımladığı bu kavram, kentin algılanması ve bu algıyı görsel hafızalarla kolaylaştırabilecek kent öğelerini işaret etmektedir. Lynch (1960), bu öğeleri yollar, işaret öğeleri, sınırlar, bölgeler ve odak noktaları olarak sınıflandırmıştır. Özellikle yapısal çevrenin algılanması ve yön bulmanın kolaylaşması dış çevreden edinilen fiziksel ipuçlarına dayanmaktadır. Günümüzde kent içerisinde yön ve yol bulmaya yardımcı olabilecek levhalar, haritalar bulunmaktadır. Bu öğeler yön bulmada bireylere kolaylık sağlasa da, okunabilirlik kavramı yalnızca yön bulma ile sınırlı tanımlanamaz. Mekânların okunabilir olması aynı zamanda kullanıcıların buldukları kentsel çevreyi çeşitli fiziksel öğeler yardımıyla kavrayabilmeleri ve anlamlandırmaları anlamına gelmektedir. Bu doğrultuda, fiziksel çevredeki imgeler, sınırlar veya odak noktaları olarak tanımlayabileceğimiz öğeler, söz konusu yerleşim alanını algılamaya, hatırlatmaya ve diğer alanlarla farkını ifade etmeye yardımcı olan unsurlardır. Dolayısıyla bu işaret öğeleri, sınırlar, yollar veya odak noktalarının varlığı çevresel farklılıklar ve bu farklılıkların algılanması için oldukça önemli bir yere sahiptir.

Noktasal referanslar olarak tanımlanan işaret öğeleri ölçekleri çeşitlilik gösterebilen basit fiziksel unsurlardır. İmge ve odak noktalarında olduğu gibi belli bir yerleşim alanında o alanı tanımayı, algılamayı kolaylaştıran öğelerdendir. Fakat onlardan farklı olarak, tek bir öğe olması ve kolayca hatırlanması ile ön plana çıkmaktadırlar. Lynch (1960)'e göre, işaret öğelerinin kolayca hatırlanabilmesi için belirgin bir formunun olması, arka planıyla tezat oluşturması, uzamsal konumu ile öne çıkması gerekmektedir.

Kahvecioğlu (1998) ise, mekânsal bileşenlere ilişkin algıların niteleyici (renk, düzey, koku gibi) ve kantitatif (yoğunluk, büyüklük, süre gibi) özellikleriyle kullanıcıların hafızalarında yer edinmekte olduğunu belirtmiştir. Bu kapsamda fiziksel öğelerden gelen çağrışımın mekânsal algıdaki önemi büyüktür. Kullanıcıların belleğine depolanan uyarıların yalnızca mekânsal bileşenler için değil aynı zamanda algılanan mekân ve bu mekânlardaki deneyim ve duygular için de önem taşımaktadır. Lefebvre'in üçlü mekân diyalektiğinde yaşanan ve algılanan mekândaki kullanıcıların mekâna dair yaptıkları kodlamaları ve yükledikleri

anlamları ifade eden mekân temsilleri yönüyle de önemlidir (Avar, 2009). Bu doğrultuda konut alanlarındaki okunabilirlik ölçütünün değerlendirilmesinde aşağıdaki sorular sorulmuştur.

16. Alanda yön bulmayı kolaylaştıracak imgeler veya odak noktaları mevcut mudur?
17. Alanda işaret öğeleri mevcut mudur?
18. Yapısal çevre kamusal bir yapı ya da bir odak noktası etrafında mı şekillenmiştir?
19. Yapısal çevre yayaya farklı perspektifler sunabilecek düzende midir?
20. Mekan algısında alanda görsel, algısal yada erişimsel sınırlayıcı fiziksel öğeler var mıdır?

İklim ve yeşil alan

Sanayi devrimi sonrasında yaşanan hızlı kentleşme süreci beraberinde arazi kullanımlarında dengesizliklere ve ekolojik bozulmalara neden olmaktadır. Wendel vd. (2012), gelişmekte olan kentlerde, plansız yerleşimlerin, sosyal ve mekânsal eşitsizliği, kaynak tüketimini ve çevresel bozulmayı arttırdığını belirtmektedir. Yapılı çevrenin doğal çevre ile dengesinin bozulması, yapılı çevrenin yoğunluğu beraberinde kentlerde iklimsel değişimlere, iklimsel konforun kaybına ve ekolojik bozulmalara neden olmaktadır. Bu nedenle iklim ve yeşil alan konuları hem planlama hem de kentsel tasarım uygulamalarındaki en önemli unsurlardan biridir.

Konutlarda iklimsel konforun sağlanabilmesi için yapının yönelimi, formu ve kullanılan malzeme önemli değişkenlerdendir. Özellikle geleneksel konutlarda bu değişkenler iklimsel özelliklere göre belirlenmektedir. Bu değişkenler günümüzde pasif konut tasarım kriterleri olarak değerlendirilmektedir. Konutun, güneşin gün içerisindeki yörüngesine ve hâkim rüzgâr yönüne göre yönlendirilmesi, konut içerisinde iklimsel konforun sağlanması amacıyla tüketilen enerji miktarı üzerinde önemli bir etkiye sahiptir (Sarte, 2010).

Konutlarda enerji kullanımının en aza indirilmesi için, yapının yönelimi ve formu dışında kullanılan malzeme de önemli bir yere sahiptir. Kullanılan malzemenin niteliği ve dolayısıyla oluşturulan duvar kalınlığı mekân içerisinde ısı konforu etkilemektedir. Örneğin kalın olarak örülen doğal taş duvarlar, betonarme duvarlara göre ısı konforu sağlamak açısından daha başarılıdır.

Konut dışında iklimsel konforun değerlendirilmesinde bir diğer etken konutların dizilimleri, mesafeleri ve sokak bağlantılarıdır. Yerleşim alanında, konutların dizilimleri, biçimleri, kat yükseklikleri ile iklimsel konfor farklılıkları meydana gelmektedir. Bu değişkenler açık alanların ve sokakların da iklimsel konforunu etkileyen unsurlardır. Yeşil alanlar ise hem iklimsel konforun sağlanabilmesi hem de bireylerin fiziksel ve psikolojik sağlıkları için gerekli kentsel mekânlardandır. Kentleşme neticesinde oluşan kentsel ısı adaları etkisinin azaltılması, iklimsel konforun sağlanması ve rekreasyonel alanların planlanması kentsel tasarım uygulamalarının önemli bileşenlerindedir.

Ünal ve Uslu (2018) de, kent parklarının ve açık yeşil alanların giderek kentleşen toplumumuzda yaşam kalitesi için stratejik önemi olduğunu vurgulamaktadır. Dolayısıyla hem fiziksel çevre hem de yaşam kalitesini arttırmak için konut alanlarında konutlarla ilişkili yeşil alanların ve rekreasyonel alanların, bitkisel düzenlemelerin yapılması kentsel tasarımın bir diğer bileşenidir. Kent içinde özel yeşil alanlar olmakla birlikte kamusal parklar, çocuk oyun alanları, spor alanları, doğal ağaçlık alanlar ve ormanlar gibi açık yeşil alanlar da

bulunmaktadır. Bu etmenler bağlamında konut alanlarında iklim ve yeşil alana ilişkin düzenlemeler aşağıdaki sorular ile değerlendirilmiştir.

21. Alandaki konutlarda iklimsel konfor için düzenlemeler var mıdır?
22. Alandaki açık alanlarda ve sokak dokusunun oluşumunda iklimsel konfor için düzenlemeler var mıdır?
23. Yapıların yerleşimi ve boyutları pasif konut tasarımına uygun mudur?
24. Konut alanında yeşil alanlar var mıdır?
25. Konut alanı içindeki yeşil alanlar aktif yeşil alanlar mıdır?

Yapısal ve bitkisel peyzaj

Kentsel peyzaj tasarımı, yapısal ve bitkisel öğelerin birlikte kullanımıyla işlevsel, estetik, çevreci yaşam alanları üretmek amacıyla kentsel tasarımın da bir parçası olarak ele alınmaktadır. Kentsel peyzaj tasarımı, bir yapının çevresindeki diğer yapılarla arasındaki boşluğu anlamlandırma konusunda kentsel tasarım açısından önemli bir görev üstlenmektedir (Nicolin vd. 2004). Hem fiziksel hem de psikolojik ihtiyaçlar arasında kurulacak dengede en önemli araç hem bitkisel öğelerin hem de yapısal malzemelerin birlikte kurgulandığı peyzaj düzenlemeleridir. Dolayısıyla bitkisel ve yapısal malzemeyi bir bütün olarak görmeyen tasarımcı çevresini oluşturamaz (Memlük ve Yılmaz 1999). Diğer bir ifadeyle fiziksel çevre kalitesinin artırılmasında, kentsel boşlukların anlamlandırılmasında, bireylerin konut çevrelerinde dinlenme, spor, yönelim gibi ihtiyaçlarının uygun şekilde çözümlenmesi yapısal ve bitkisel peyzaj düzenlemeleri ile mümkün olmaktadır.

Günümüzde hızla betonlaşan kentsel alanlarda, bitkisel peyzaj ve yeşil alanların estetik ve işlevinin dengelenerek yeniden tasarlanması önemli bir hedef olmaktadır (Yılmaz 2011). Yapısal ve bitkisel peyzaj tasarımında ulaşılmak istenen bazı hedefler bulunmaktadır:

- Yapısal ya da bitkisel peyzaj yakın çevre ve eğer tarihi bir çevre içerisinde ele alınacaksa bu çevrenin kültürel ve tarihi dokusu ile bütünleşmelidir (Çelik ve Yazgan 2007).
- Tasarımın çevre şartlarına ve iklimsel özelliklere uygun yapılması gerekmektedir (Çelik ve Yazgan 2007).
- Kullanılan malzemeler yeri geldiğinde yerleri değiştirilebilmelidir (Başal 2008).
- Yapılan çizimlerin sadece plan boyutunda değil, kesit ve perspektiflerle de alan ile uyumu değerlendirilmelidir (Arup 2008).
- Yapısal ya da bitkisel peyzaj alanlarında sürdürülebilir alan kullanımı için yapıların arazi ile uyumu ve ekolojik açıdan durumu değerlendirilmelidir (Başal 2008).
- Kullanıcı ihtiyaçlarını gözetken, doğanın fiziksel ve kültürel değerlerini yapısal alan boşluklarında değerlendiren peyzaj alanları düşünülmelidir.
- Yerel bitki örtüsünün kullanılmasıyla alanın özgün karakterinin korunması hedeflenmelidir.
- Yapısal peyzaj elemanlarının kullanılmasıyla, kullanıcı konforunu sağlanmalıdır.
- Kentsel tasarımın peyzaj alan tasarımıyla birlikte düşünülen; çocuk oyun alanları, parklar, spor alanları, yürüyüş parkurları gibi kullanıcılar için sosyal kullanımlara imkân veren tasarımlara yer verilmelidir.
- Tasarımlar, değişen şartlara göre esnek mekân çözümleri sağlayabilmelidir.

- Engelli kullanıcıların konforu için erişilebilirlik bakımından düzenlenmiş uygulamalar bulunmalıdır (Akyıldız, 2017).

Konut çevrelerini yaşanılabilir ve mekansal kalitesi yüksek yerleşimler olarak düzenlemek için yapısal ve bitkisel peyzaj düzenlemeleri en önemli ölçütlerden biridir. Bu doğrultuda konut alanlarında yapısal ve bitkisel peyzaja dair ölçütler aşağıdaki sorular ile değerlendirilmiştir .

26. Alanda bitkisel peyzaj düzenlemesi ve bitkisel öğeler var mıdır?
27. Alanda çocuk oyun alanları ve spor alanları mevcut mudur?
28. Donatı elemanları (aydınlatma, oturma birimleri, çöp kutuları) alanda yeterli sayıda ve gerekli noktalarda kullanılmış mıdır?
29. Yaya yollarında, merdiven ve rampalarda malzeme seçimi bölgenin iklimsel koşullarına uygun mudur?
30. Yapısal peyzajı oluşturan malzeme seçimleri iklime ve kullanıma uygun mudur?

3. BULGULAR VE TARTIŞMA

3.1.Yerleşim planı

Çalışmada üç farklı yerleşim alanına dair belirlenen sorular ile yerleşim planlarına yönelik değerlendirme amaçlanmıştır. Bu sorular yapı adaları ve parsel düzeni, topografya kullanımı, konutların sokak gibi açık alanlar ile ilişkilerini anlamak yönündedir. Yerleşim planının farklılıklarıyla, parsel türleri, bu parsel türleri içerisindeki konutların yerleşimleri, konutların açık alanlar ile dengesi, organik ya da ızgara planlı olması, topografya ile uyumunu anlamaya yönelik sorular cevaplanmıştır.

“YERLEŞİM PLANI” kriteri değerlendirme soruları									
E: Evet, K: Kısmen, H: Hayır									
	Eski Mardin			Tampon Bölge			Yeni Şehir		
	E	K	H	E	K	H	E	K	H
1.Tanımlı yapı adaları ve parselasyon mevcut mudur?			✓		✓		✓		
2.Yerleşim planında dolu(yapılar) – boş(açık alanlar) dengesi var mıdır?			✓	✓			✓		
3.Yerleşim planı organik midir?	✓					✓			✓
4.Konutlar, topografyaya uyumlu olarak yerleşmiş midir?	✓				✓				✓
5.Konutun parsel içindeki konumu sokak ile ilişkiyi sağlayabilecek ölçüde midir?	✓				✓			✓	
toplam	3	-	2	1	3	1	2	1	2

Şekil 4. Yerleşim planı değerlendirme tablosu

Eski Mardin'deki geleneksel konut yerleşim planında tanımlı yapı adaları ve parselasyon mevcut değildir. Bu alan, tanımlı bir parselasyonun olmadığı organik bir yerleşim planına sahiptir. Yüzyıllar öncesinden oluşmuş olan bu yerleşim, topografya ve iklimsel özellikler dikkate alınarak zaman içinde gelişim göstermiştir. Geleneksel doku neredeyse bütünüyle korunarak günümüze kadar ulaşmıştır. Dolayısıyla yapılar arası oluşan yollar ve ulaşım aksları da yine aynı şekilde organiktir. Doğrusal olmayan organik bir dolaşım sistemine sahiptir. Bu

organik gelişimde dolulukların boşluklara göre daha yoğun ve sık olduğu görülmektedir. Diğer bir ifadeyle, alanda kütle boşluk dengesi bulunmamakta, konut alanında yoğun ve sık yapılaşma görülmektedir. Bunun yanı sıra, topoğrafya ile birlikte yükselen konutlar arasındaki sokakların birçoğu Eski Mardin'in en yoğun sokağına çıkmaktadır. Böylece konut dokusunun sokak ile ilişki sağladığı görülmektedir. Alanın organik plan sistemiyle gelişmesi yerleşimin topografyaya göre gelişmesinden de kaynaklıdır.

Eski Mardin ve Yenişehir bölgesi arasında kalan tampon bölge olarak ifade edilen konut dokusu ise plan türü olarak yer yer tanımlı yer yer tanımsız yapı adalarına sahiptir. Fakat Eski Mardin'de bulunmayan kütle boşluk dengesi bu bölgede görülmektedir. Eski ve yeni iki tipoloji arasında bir ara yüz durumunda olan bu bölgede kısmen konutların topoğrafyaya uyumlu bir şekilde yerleştiği görülür. Konut dokusunun büyük ana caddeler ve sokaklar arasında kaldığı görüldüğünden konutlar sokak ile kısmen olumlu bir ilişki içerisindedir.

Yenişehir bölgesinde ise Eski Mardin'e göre organik olmayan net ve keskin yapı adaları ve parselasyon mevcuttur. Bu doğrultuda yeni gelişen bu konut alanında plan yapısı ızgara plan formunda gelişmiştir. Alandaki kütle boşluk oranı (doluluk ve boşluklar) bir denge içerisindedir. Yeni konut dokularının yerleşiminde topoğrafyayı göz önünde bulunduran bir yaklaşım gözlenmemekle beraber konutun sokakla ilişkileri de yine tampon bölgedeki gibi belirli düzeydedir.

3.2. Mimari tipoloji

Değerlendirmede üç bölgedeki konutların nizam tipleri, malzeme türleri, kat sayıları, mahremiyet kavramları gibi konulara ilişkin değerlendirilmesi yapılarak mimari tipolojiye ilişkin değerlendirme amaçlanmıştır.

"MİMARİ TİPOLOJİ" kriteri değerlendirme soruları									
E: Evet, K: Kısmen, H: Hayır									
	Eski Mardin			Tampon Bölge			Yeni Şehir		
	E	K	H	E	K	H	E	K	H
1. Konutlarda bölgenin iklimsel özelliklerine göre malzeme ve çatı türü kullanılmış mıdır?	✓				✓				✓
2. Yapı tipolojisi (ayrık, blok yada bitişik nizam) bölgenin ve kullanıcının özelliklerine göre uygun mudur?				✓					✓
3. Konutların yerleşim planında dizilimi mahremiyet sağlayacak nitelikte midir?			✓		✓			✓	
4. Konutlar insan ölçeğinde midir? Kat yüksekliği 10 m'den az mıdır?	✓			✓					✓
5. Konutlarda sokak-aks- boyunca tipolojik bir kimlik sağlanmakta mıdır?	✓					✓			✓
toplam	4	1	-	2	2	1	-	1	4

eski mardin

tampon bölge

yeni şehir

Şekil 5. Mimari Tipoloji değerlendirme tablosu

Eski Mardin'de konut; şehrin yapı taşını oluşturan temel elemandır. Bu konutlar topoğrafyanın eğiminden dolayı genellikle güneye bakmaktadır. Yapılanma giriş kattan başlar ve en az iki katlı olmaktadır. Alt kat ve üst kat kullanımı ile teraslı bir yapılanma göstererek statü ve eğime göre kat sayıları değişkenlik gösterebilmektedir (Alioğlu, 1988). Genellikle konut alanlarının açık alan olarak kullandığı bir avlu bulunmaktadır. Yani konutta, bahçe ve sokak ilişkisi Eski

Mardin konut dokusunda bulunmamaktadır. Dolayısıyla konutların oluşturduğu bir doluluk, sokak, meydan ve avluların oluşturduğu bir açıklıktan söz edilebilir. Tampon bölge dediğimiz alanın konut dokusunda ise çoğunlukla yapı malzemesi betonarme olup parsel içerisinde bahçeli ve bir ya da iki katlı konutun bulunduğu bir yerleşim görülmektedir. Yeni şehirde ise farklı olarak en az beş ya da altı katlı toplu konutların bulunduğu binalar mevcuttur. Dolayısıyla bu farklı konut tipolojileri konut alanı içerisinde farklı sosyal ve fiziksel ilişkilere örnek vermektedir.

Eski Mardin bölgesi geleneksel kimliği korunan bir yerleşim olması ile beraber, konutlar iklimsel özelliklerine göre seçilen malzemelerle ve yine iklimine uygun çatı türleri ile meydana gelmiştir. Özellikle konutların avlulu plan tipine sahip olması iklimsel özelliklerden kaynaklı gelişen özelliklerden biridir. Genellikle bitişik nizam olarak karşılaşılan yapı tipolojisi, yine bölgenin süregelen kimliğine ve kullanıcıların yaşam tarzına uygundur. Bitişik nizamda sıralanan konutların sokağa bakan cephelerinde az sayıda pencere bulunması ve bu pencerelerin kapalı alanlarla beraber avluya bakması mahremiyetin göz önüne alındığını göstermektedir. Diğer yandan topoğrafyaya uyumlu olarak eğime yerleşen konutların yukarıdan bakıldığında serbest bir görüş sağlamasıyla mahremiyet durumu kısmen azalmaktadır. Az katlı ve insan ölçeğinde yapılaşan konutlar sokak boyunca kentin tipolojik bir kimliğe sahip olduğunu hissettirmektedir.

Tampon bölgedeki konut dokusu ise kısmen geleneksel, kısmen modern yapılaşmanın görüldüğü bir alandır. Bununla birlikte bölgedeki konut dokusunda hem geleneksel taş malzeme hem de betonarme malzemenin bir arada kullanıldığı yapılar görülmektedir. Ayrık nizam, bahçeli ve az katlı olarak gelişen konut dokusu, kullanıcılarının ihtiyaçlarına cevap verecek niteliktedir. Konutların kendilerine ait açık alanlar içermesi kısmen de olsa mahremiyeti sağlamaktadır. Tampon bölgedeki konut dokusunun karma bir tipolojiye sahip olmasından dolayı bu alanda tanımlı tipolojik bir kimlik gözlemlenmemektedir.

Yenişehir bölgesi belirli bir bağlamda ve kent özelinde gelişmediği için yapılaşma ve malzeme kullanımında kentin kimliği ve iklimsel özellikleri göz önünde bulundurulmamıştır. Modern kentlerin birçoğunda olan bu konut tipolojisi, konutlarda istenilen mahremiyet düzeyini kısmen sağlamaktadır. Ayrık nizam olarak yapılaşan ve insan ölçeğinde olmayan yüksek katlı yapılar mevcuttur. Yöreye özgü bir tipoloji sergilememekle beraber, diğer yandan modern yapılaşma olarak okunabilen bir tipolojik kimlikten söz etmek mümkündür.

3.3. Erişilebilirlik

Çalışma alanı olarak belirlenen Mardin'in üç farklı yerleşim alanında, erişilebilirlik bağlamında farklılıklar gözlemlenmektedir. Bu yerleşim alanlarındaki doluluk-boşluk oranları, sokak türleri, sokakların uzunlukları ve genişlikleri, kentsel merkezlere ya da kamusal alanlara ulaşım açısından farklı sonuçlar meydana getirmiştir. Dolayısıyla bu farklılıklar kullanıcıların konut alanındaki hareket rotasının değişmesine ve hareketlilik düzeylerinin kolaylık ya da zorluğuna etki etmektedir. Bu kapsamda kesintisiz dolaşıma ilişkin, engelli erişimine ilişkin, otopark ihtiyacına ve kentin diğer ağları ile erişim ilişkisine yönelik değerlendirilmesi yapılmıştır.

"ERİŞİLEBİLİRLİK" kriteri değerlendirme soruları												
E: Evet, K: Kısmen, H: Hayır												
	Eski Mardin			Tampon Bölge			Yeni Şehir					
	E	K	H	E	K	H	E	K	H			
1. Konut alanında kesintisiz bir yaya dolaşımı var mıdır, yaya kullanımına öncelik verilmiş midir?		✓			✓		✓					
2. Engellilerin erişilebilirliğine uygun yol tasarımı var mıdır?			✓		✓				✓			
3. Konut sakinlerinin ihtiyaç duyduğu yeterli düzeyde otopark düzenlemeleri var mıdır?			✓			✓			✓			
4. Yerleşim alanının kentsel dolaşım ağı ile ilişkisi yeterli düzeyde mi?		✓				✓	✓					
5. Konutların kamusal yeşil alanlara mesafesi yeterli düzeyde midir?			✓			✓	✓					
	toplam			-	2	3	-	2	3	3	2	-

eski mardin

Yeni şehir

Şekil 6. Erişilebilirlik değerlendirme tablosu

Eski Mardin konut bölgesindeki sokakların genişlikleri araç trafiğine uygun olmadığından bu alandaki sokakların pek çoğuna araç girişi bulunmamaktadır. Bu nedenle bu alanda yaya yoğunluğu daha fazla olmasına rağmen alanda kesintisiz bir yaya dolaşımı sağlanamamaktadır. Eski Mardin konut dokusunun topoğrafyaya bağlı olarak oluşmasından dolayı farklı kotlarda ve farklı eğim düzeylerine sahip yollar bulunmaktadır. Bu durum yaya erişiminin yoğun olduğu alanda yer yer dolaşımında kesintilere neden olmaktadır. Engelli kullanıcıların erişilebilirliğini kısıtlayan merdivenli sokaklar ve kot farklarının basamakla çözüldüğü yollar bulunmaktadır. Bu yolların kentsel dolaşım ağı ile olan ilişkisi ise kısmen erişilebilir ve yeterlidir. Araç girişlerinin olduğu kısımlardaki yol kenarlarında park halinde araçlar görülmektedir. Bu durum geleneksel konut dokusunda yeterli otopark düzenlemelerinin olmadığına işaretidir. Eski Mardin bölgesindeki konutların kentsel açık yeşil alanlara erişimi ise erişilebilir düzeyde değildir. Geleneksel konut alanında sonradan oluşturulan noktasal yeşil alanlar olmasına rağmen buradaki kullanıcıların ihtiyaç duyacağı ölçekte kamusal yeşil alanlar konut bölgesine yeterli erişilebilir bir mesafede değildir.

Tampon bölgedeki konut alanında geniş caddelerin ve sokakların bulunması sebebiyle araç dolaşımı yaya dolaşımından daha yoğun ve aktif devam etmektedir. Geleneksel yerleşimle benzer olarak bu alanda da otopark çözümleri yeterli düzeyde değildir. Yol kenarı parkları ve konutların önlerinde park halinde sıralanan araçlar yeterli otopark düzenlemeleri olmadığı için otopark ihtiyacının karşılandığı alanlardır. Eski Mardin ve Yeni şehir bölgesi arasında kalan bu bölgede konutların özel bahçeleri dışında yeşil alan bulunmamaktadır. Alanın kent ile erişilebilirliği ise genellikle ana yollar nedeniyle kesintiye uğramaktadır. Bu durum geleneksel ve modern konut alanları arasındaki bu bölgenin kent ile erişim düzeyini zayıflatmaktadır.

Yeni şehir bölgesinde ise yaya dolaşımı için kesintisiz bir yol ağı bulunmaktadır. Diğer yandan engelli kullanıcıların erişilebilirliği birçok konut yapısının yalnızca basamaklarla ulaşılabilir olmasından kaynaklı kısmen sağlanmaktadır. Yeni tip yapılaşmalarda konut yapılarında otopark için ayrılan alanlar mevcuttur fakat bölgenin ihtiyacını tam olarak karşılayabilecek yeterlilikte değildir. Yerleşim alanı kentsel dolaşım ağı ile bağlantılı ve ilişkilidir. Bölge içinde bulunan kamusal yeşil alanlar ise konutlara erişim mesafesindedir.

3.4. Okunabilirlik

“OKUNABİLİRLİK” kriteri değerlendirme soruları									
E: Evet, K: Kısmen, H: Hayır									
	Eski Mardin			Tampon Bölge			Yeni Şehir		
	E	K	H	E	K	H	E	K	H
1. Alanda yön bulmayı kolaylaştıracak imgeler veya odak noktaları mevcut mu?	✓					✓		✓	
2. Alanda işaret öğeleri mevcut mu?	✓					✓		✓	
3. Yapısal çevre kamusal bir yapı ya da bir odak noktası etrafında mı şekillenmiştir?			✓	✓			✓		
4. Yapısal çevre yayaya farklı perspektifler sunabilecek düzende mi?	✓					✓			✓
5. Mekan algısında alanda görsel, algısal yada erişimsel sınırlayıcı fiziksel öğeler var mıdır?		✓			✓			✓	
toplam	3	1	1	1	1	3	1	3	1

eski mardin

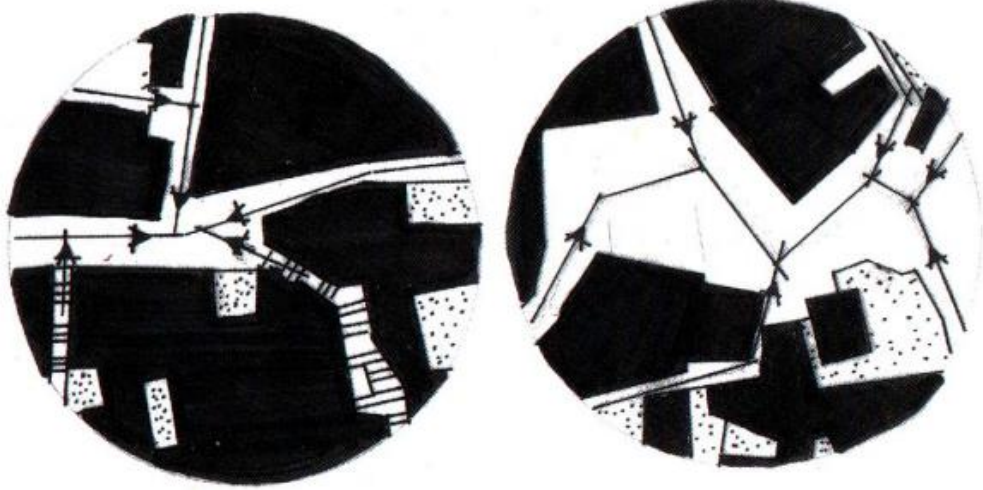
tampon bölge

yeni şehir

Şekil 7. Okunabilirlik değerlendirme tablosu

Eski Mardin yerleşim alanında okunabilirlik bağlamında en önemli kriterlerden biri topoğrafyanın verdiği yerleşim biçimidir. Mardin Kalesinin alt kısımlarında başlayıp doğu-batı ekseninde oluşan yapısal yerleşim, sokaklarda ve yapılarda alt kotlara görüş açısı verdiği için dolaylı mekân algısı kolaylaşmaktadır. Yerleşim alanının farklı kotlara yayılması ile kullanıcılara farklı manzara noktaları sunmaktadır. Özellikle cami, kilise gibi anıtsal yapıların varlığı ve bu yapılara ait diğer elemanlara oranla daha yüksek olan minare ve çan kuleleri gibi yapıların diğer kotlardan fark edilmesi mekân algısını kolaylaştırıp okunabilirliği arttırmaktadır. Bu öğeler hem mekân algısını güçlendiren hem de alanda yön bulmayı kolaylaştıran işaret öğeleridir. Toplu taşıma araçlarının ve bireysel araçların kullanıldığı tek ana cadde olan Birinci Cadde, şehrin algılanmasını kolaylaştıran ikinci etmendur. Bu ana yolun alt ve üst tarafındaki yayaların ana caddeye ulaşımı merdiven aracılığı ile sağlanmaktadır. Dolayısıyla Eski Mardin’i kavramak kolaylaşmaktadır. Çalışma alanında bulunan ve birçok sokak ile bağlantısı olan Ulu Cami bir işaret öğesi ve odak noktası olarak bu çalışma alanının daha kolay algılanmasını sağlamaktadır. Ayrıca sokak bağlantılarındaki farklı birleşimler de sokakta yayaya farklı perspektifler sunabilmektedir (Şekil 8). Eski Mardin yerleşimi geleneksel bir yerleşim olmasına karşın diğer geleneksel yerleşimler gibi ilk olarak belirli odak noktaları etrafında yapılaşmamıştır. Önceki kısımlarda da belirtildiği üzere kale yerleşimi ile başlayan yapılaşma topoğrafya ile doğu-batı ekseninde zamansal ihtiyaçlar doğrultusunda eklenerek oluşmuştur.

Şekil8-Eski Mardin sokakları karşılaşma/vista noktaları (Arredamento Mimarlık, 2001)

Tampon bölgede bulunan konut alanı ise, Mardin 21 Kasım Şehir Stadyumu etrafında oluşan bir yerleşim alanıdır. Alanın yayılımı ağırlıklı olarak stadyum çevresinde gelişmiş, dolayısıyla bir odak çevresinde gelişim göstermiştir. Alanın yerleşim dokusuna bakıldığında, insan ölçeğindeki yapılaşmadan dolayı alanın algılanabilirliği yüksektir. Özellikle eğimden dolayı Eski Mardin ve Yeni Şehir manzaraları ile yayaların alanda yön bulması kolaylaştırmaktadır. Dolayısıyla alanda topografik farklılıklardan dolayı manzara noktaları mevcuttur. Fakat sosyal, kültürel ya da kamusal yapıların olmaması ile beraber işaret öğelerine ve stadyum dışında odak noktalarına bölge içerisinde rastlanmamaktadır.

Yeni Şehirde seçilen yerleşim alanının kuzey batısında bulunan 15 Temmuz Parkı, özellikle sıcak yaz günlerinde bölge halkı için önemli bir kamusal alanı oluşturmaktadır. Parkın bitişiğinde bulunan dört minareli cami de parkla birlikte önemli bir işaret öğesi kabul edilmektedir. Yerleşim alanında bulunan yüksek katlı yapılar çevrenin algılanabilirliğini zorlarsa da yerleşim alanının ızgara planda olması ve düzenli yapı adalarına sahip olması bölgenin okunabilirliğini kolaylaştırmaktadır. Sonradan planlanan bir yerleşim olduğundan dolayı sosyal, kültürel ve kamusal alanların yerlerinin belirlenmiş olması ve genel olarak Yeni Şehirde belirli odak noktaları etrafında yapılaşmaların başlamasıyla bölge içerisinde sınırlayıcı öğeler bulunmamaktadır.

3.5. İklim ve yeşil alan

"İKLİM VE YEŞİL ALAN" kriteri değerlendirme soruları									
E: Evet, K: Kısmen, H: Hayır									
	Eski Mardin			Tampon Bölge			Yeni Şehir		
	E	K	H	E	K	H	E	K	H
1. Alandaki konutlarda iklimsel konfor için düzenlemeler var mıdır?	✓				✓				✓
2. Alandaki açık alanlarda ve sokak dokusunun oluşumunda iklimsel konfor için düzenlemeler var mıdır? ✓						✓			✓
3. Yapıların yerleşimi ve boyutları pasif konut tasarımına uygun mudur?	✓				✓				✓
4. Konut alanında yeşil alanlar var mıdır?			✓		✓		✓		✓
5. Konut alanı içindeki yeşil alanlar aktif yeşil alanlar mıdır?			✓			✓	✓		✓
toplam	3	-	3	-	3	2	2	-	3

eski mardin

tampon bölge

yeni şehir

Şekil 9. İklim ve yeşil alan değerlendirme tablosu

Günümüzdeki teknolojik gelişmelerden bağımsız olarak yüzlerce yıl öncesinde inşa edilen Eski Mardin kentinde; konut, sokak ve hatta şehir bazında iklime uygun bir yerleşim ve oluşum görülmektedir. Genellikle avlulu, müstakil ve taş yapı malzemesiyle üretilen konutlarda açık, yarı açık ve kapalı mekân dengesiyle iklimsel koşullara ayak uydurulmuştur. Topoğrafyanın da verdiği imkân doğrultusunda doğu-batı aksında güneye yönelen konutlar, güneşten maksimum seviyede yararlanırken bir diğer taraftan kuzey yönündeki diğer iç mekânlarla kuzey cephenin gölge ve serinlik etkisinden faydalanmaktadır. Kullanılan kalın taş duvarlar ise iç ve dış mekân arası termal konforu sağlayan en önemli etkidir. Eski Mardin’de genel olarak konutların avlulu inşa edilmesi sokak ile kurulan ilişkideki mahremiyet kadar hane halkına günlük aktivitelerini uygulayabilecekleri, güneşten korunan ve serin açık mekânlar sunabilme imkânı vermektedir. Tamamında olmasa da birçok avluda bulunan su ögesi, ortamın nem dengesini sağlamaktadır. Yerleşim dokusunda ise sadece yaya kullanımına açık olan sokaklar dar ve yüksek duvarlarla çevrilidir. Dolayısıyla bu dar sokaklar yüksek duvarlar ile çevrili olduğundan güneşlenme düzeyleri zayıf, gölge mekânlar oluşturmaktadır. Bu sayede sıcak ve kurak iklim kuşağında yer alan bölgede yayalar için güneşten korunan gölge sokaklar oluşturulmuştur.

Mardin kentinin jeomorfolojisi, toprak yapısı ve iklimsel koşulları bölgede yeşil alan miktarının az olmasının nedenleridir (Alioğlu, 1988). Dolayısıyla eski Mardin şehir merkezinde yapısal alanların fazlalığı ve diğer iklimsel koşulların elverişsizliği nedeniyle eski Mardin’deki konut alanında yeşil alanlara ve bitkisel elemanlara rastlanmamaktadır. Yalnızca yer yer çalı grupları veya peyzaj elemanları olarak ahşap ya da taş saksılar içerisinde kullanılan küçük obur bitkiler ya da sarmaşık bitkiler mevcuttur. Bunun haricinde bazı konutların avlularında sokaklardan görünen gölge etkisi olan ağaçlar bulunmaktadır.

Müstakil ve bahçeli konutların olduğu tampon bölgedeki konut alanında ise konutlar birbirlerinin güneşini engelleyecek ölçekte ve dizilimde değildir. Konutların genel olarak güneşlenme düzeyleri yüksektir. Fakat Eski Mardin’deki konut dokusundan farklı olarak duvar yapımında taşın kullanılmamış olması ile iç ve dış mekân arasında termal konfor sağlanmamaktadır. Diğer bir ifadeyle, Eski Mardin yapılarındaki yazın serin kışın sıcak olma durumu buradaki betonarme yapılarda görülmemektedir. Evler müstakil olduğundan dolayı

özel bahçeler ve bu bahçelerde bitkisel öğeler bulunmaktadır. Fakat bu bölgede kamusal yeşil alanlar bulunmamakla birlikte Yeni Şehirde bulunan kamusal yeşil alanlara ve parklara da uzak mesafededir.

Yeni yerleşim alanı olan Yeni şehir bölgesindeki konut alanında ise planlanmış bir kentsel yapılaşma olduğundan dolayı rekreasyonel alanlar ve aktif yeşil alanlar mevcuttur. Fakat kümelenmiş ya da tekil apartman bloklarında parsellerin neredeyse tamamı yapılaştırıldığı için yeşil alanlar yalnızca belirli bölgelerde kamusal parklar olarak yer almaktadır. Konutlar ile ilişkili, alanda dengeli bir dağılım sağlayan nitelikte değildir. Ayrıca bina yönelimleri diğer binaların konumuna ya da iklimsel verilere göre konumlandırılmamıştır. Dolayısıyla güneşten yararlanma düzeyi düşük, iklimsel konforu sağlanmamış konutlar bulunmaktadır. Yeni Şehirde bulunan bu betonarme yapılarda kullanılan tuğla duvarların ise ısı geçirgenlikleri yüksek olduğundan iç mekân ısı konforundaki değişimler hızlı olmaktadır.

3.6. Yapısal ve bitkisel peyzaj

“YAPISAL VE BİTKİSEL PEYZAJ” kriteri değerlendirme									
E: Evet, K: Kısmen, H: Hayır									
	Eski Mardin			Tampon Bölge			Yeni Şehir		
	E	K	H	E	K	H	E	K	H
1. Alanda bitkisel peyzaj düzenlemesi ve bitkisel öğeler var mı?		✓				✓	✓		
2. Alanda çocuk oyun alanları ve spor alanları mevcut mu?			✓			✓	✓		
3. Donatı elemanları (aydınlatma, oturma birimleri, çöp kutuları) alanda yeterli sayıda ve gerekli noktalarda kullanılmış mı?		✓				✓	✓		
4. Yaya yollarında, merdiven ve rampalarda malzeme seçimi bölgenin iklimsel koşullarına uygun mudur?	✓					✓			✓
5. Yapısal peyzajı oluşturan malzeme seçimleri iklime ve kullanıma uygun mudur?	✓					✓	✓		
TOPLAM	2	2	1	-	-	5	4	-	1

Şekil 10. Yapısal ve bitkisel peyzaj değerlendirme tablosu

Eski Mardin geleneksel konut bölgesinde arazi kullanımını kütle boşluk ilişkisinde ve yapı çevre yeşil alan ilişkisinde dengeli olmayan bir yapıdadır. Alandaki yoğun ve sıkışık yapılaşma ve iklimsel koşullardan dolayı bu konut alanında bitkisel peyzaj düzenlemelerine rastlanmamaktadır. Yoğun konut dokusu dışında dar sokakların bulunduğu alanda, çocuk oyun alanları gibi yapısal peyzaja ilişkin düzenlemeler de bulunmamaktadır. Yine kamusal açık alanlar barındırmayan bölgede donatı elemanları kısmen görülmektedir. Yapısal peyzajdaki malzeme yönü değerlendirildiğinde ise, geleneksel malzeme yalnızca konut yapılarında değil yaya yollarındaki merdiven ve rampalarda da kullanılmıştır. Böylece yapısal peyzajı oluşturan elemanların malzeme seçimleri iklim koşullarına ve kullanıma uygun seçilmiştir.

Tampon bölge içinde kalan konut dokusu bir geçiş bölgesi olarak nitelendirildiğinden yapısal ve bitkisel peyzaj elemanları yeterli düzeyde değildir. Alan yalnızca bahçeli konut tipinden olduğundan çocuk oyun alanları, spor alanları gibi kamusal alanlar barındırmamaktadır. Kamusal alanların yetersizliği ile birlikte donatı elemanları da bölgede ihtiyaç duyulan düzeyde

kullanılmamıştır. Tampon bölgedeki konut alanı belirli bir kimliğe sahip olmadığından malzeme seçiminde de karma bir kullanım durumu mevcuttur.

Yenişehir bölgesinde planlı gelişen kamusal alanlarda bitkisel peyzaj düzenlemeleri ve çocuk oyun alanları, spor alanları bulunmaktadır. Yeni tip yapılaşan konut dokuları ile beraber yaya yollarında, merdiven ve rampalarda beton malzeme kullanılmaktadır. Alanda yapısal peyzaj öğeleri olan donatı elemanları ise ihtiyaca hizmet eden yeterli sayıda kullanılmıştır.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Çalışmada konut alanlarının sahip olması gereken tasarım ölçütleri olarak belirlenen tüm sorular için verilen ‘Evet’, ‘Kısmen’ ve ‘Hayır’ cevaplarının puanlanması ile birlikte bir değerlendirme yapılmıştır. Her tasarım ölçütü kısmında soruların tamamına ‘Evet’ cevabı verildiği takdirde alınabilecek en yüksek puan 10 olduğundan, 10-8 puan arası değerler kentsel tasarım düzenlemelerinin yeterli derecede iyi olduğunu, 8-6 puan arası değerler ortalamanın üzerinde olduğunu, 5 puan orta düzeyde olduğunu, 4 puan ve altı ise kentsel tasarım düzenlemelerinin yetersiz olduğu şeklinde yorumlanmıştır.

	Yerleşim Planı	Mimari Tipoloji	Erişilebilirlik	Okunabilirlik	İklim ve Yeşil Alan	Yapısal ve Bitkisel Peyzaj	Toplam
Eski Mardin	6	9	2	7	6	6	36
Tampon Bölge	5	6	2	3	3	0	19
Yeni Şehir	5	1	8	5	4	8	31

Şekil 11. Değerlendirme puan tablosu

Eski Mardin'deki geleneksel konut alanı uzun yıllardır süregelen bir oluşum sürecine sahip olan bir yerleşke olarak tasarım ölçütleri açısından olumlu sonuçlar taşımaktadır. Yerleşim planı, okunabilirlik, iklim, yapısal ve bitkisel peyzaj kriterlerinde ortalamanın üzerinde değerlere sahipken mimari tipoloji yönünden yüksek düzeyde olumlu sonuç taşımaktadır. Buna karşın geleneksel konut dokusunun erişilebilirlik yönünden zayıf düzende olduğu sonucu çıkmaktadır. Geleneksel konut dokusunun tanımlı yapı adaları ve parsellere sahip olmamasına rağmen topografyaya, iklimsel özelliklere, konutlarda mahremiyet yönüne ve aynı zamanda konutun sokakla ilişkilerinin kurulması açısından yerleşim planında olumlu sonuçlara sahip olduğu görülmektedir. Özellikle geleneksel konut tipolojisinin iklime göre tasarlanması, malzeme seçimlerinde, konutların yöneliminde, cephe açıklıklarında, bir araya geliş kurgularında ve oluşturulan mekânsal hiyerarşide tasarım yönünden yeterli düzeyde olduğu görülmüştür. Alanda bitkisel peyzaj düzenlemelerinin olmayışı bu noktada alanın yeterlilik düzeyini düşüren bir etken olmasına karşın yapısal peyzaja ilişkin sonuçlar alanın peyzaj düzeyini ortalama bir seviyeye taşımıştır. Alanda aktif yeşil alanlar bulunmasa da hem konut tipolojilerinin hem de sokakların iklimsel koşullara göre gelişmiş olması önemli çıktılardan biridir. Diğer yandan geleneksel konut alanının zayıf değerde çıkan erişilebilirlik ölçütü ise organik bir plan türüne sahip olan alanın topografik özelliklerinden, merdivenli sokak yapısından, dar olan sokak genişliklerinden, engelli kullanıcılara yönelik düzenlemelerin

olmamasından ve otopark gibi çağın ihtiyacına yönelik altyapı eksikliklerinden dolayı zayıf seviyede çıkmıştır. Bu özellikler çağımızda kentsel tasarım yönünden erişilebilirlik düzeyini zayıflatan özellikler olsa da, alanın iklimsel, topografik ve tarihi kimliğini yansıtan özellikler olarak görülmektedir. Eski Mardin’de okunabilirliği destekleyen ve alanın kimliğini oluşturan başlıca unsur sokak tipolojisi ve konut tipolojisi iken aynı unsurlar alanı, yeşil alan ve erişim bakımından olumsuz bir konuma getirebilmektedir. Eski Mardin konut alanının erişilebilirlik açısından kentsel tasarım düzenlemelerinde yetersiz olması, topoğrafyaya göre konutların farklı kotlarda yayılmasına ve dar sokakların farklı kotlardaki eğimli yapısına bağlı olarak kullanıcıları kısıtlaması ile ilişkilidir. Bu noktada, tüm tasarım ölçütlerinin bir arada ve bütüncül olarak değerlendirilmesi sağlıklı çıkarımlar için önemli bir yaklaşımdır. Ölçütlerin değerlendirmesinden alınabilecek en yüksek toplam puan olan 60 puan üzerinden 36 puanla sonuçlanan Eski Mardin bölgesindeki geleneksel konut dokusu için bu değer toplamda düşük gibi görünse de, kentsel tasarım bağlamında geleneksel organik dokunun bölgenin iklimsel özelliklerine uygun olması, okunabilirliğinin ortalamasının üzerinde bir değerde olması ile birlikte bölgenin kent kimliğini yansıtan özelliklerince önemli bir düzeydedir.

Yeni Şehir konut bölgesi ise 60 üzerinden 31 puan elde etmesiyle Eski Mardin bölgesinin puanlamasına yakın bir değerdedir. Eski Mardin’deki geleneksel konut dokusunun aksine Yeni Şehir konut dokusunun planlı gelişen çağdaş bir yerleşim olması, Yeni Şehir açısından önemli bir değerlendirmeyi ortaya koymaktadır. Bu değerlendirme kapsamında belirlenen tasarım ölçütlerini karşılamada 31/60 oranındaki bu sonuç, çağdaş bir konut alanı olan Yeni Şehir bölgesini, ele alınan altı temel ölçüt açısından yeterli bir tasarım kalitesi düzeyine taşıyamamaktadır.

Bu alanda yerleşim planının ızgara plan sistemine sahip olması, tanımlı yapı adalarının bulunması olumlu özellikler olurken yerleşim planında topografyanın dikkate alınmaması ve diğer özellikler yerleşim planı yönünden alanın orta düzeyde olduğunu göstermektedir. Mimari tipoloji başlığı ise modern konut tipolojisine ilişkin önemli bir duruma işaret etmektedir. Kentin yeni gelişen konut alanının yapı tipolojisinin tasarım ölçütlerince çok zayıf düzeyde olduğu sonucu çıkmaktadır. Konut yapılarının iklimsel konforun sağlanamadığı, mahremiyet düzeyinin kısmen sağlandığı, yapıların kullanıcı beklentilerini karşılamadığı sonucu çıkmaktadır. Alanın yerleşim planı ve mimari tipolojisiyle bağlantılı bir başlık olan okunabilirlik ise orta düzeydedir. Alanda aktif yeşil alanların bulunması iklim ve yeşil alan tasarımı yönünden önemli düzenlemelerdir. Fakat alanın iklimsel koşullar göz önüne alınarak tasarlanmaması, oluşturulan açık alanlarda ve konut yapılarında iklimsel konforun sağlanmaması bu başlığın yetersiz olduğu şeklinde değerlendirilmiştir. Olumsuz ve yetersiz değerlendirilen tasarım ölçütlerine karşın Yeni şehir ’deki modern konut bölgesi erişilebilirlik ve peyzaj düzenlemeleri açısından yüksek düzeyde yeterli sonuçlara sahiptir. Yeni gelişen planlı bir konut alanı olan çevrede açık alanların varlığı, aktif yeşil alanların bulunması, çocuk oyun alanları ve spor alanlarının olması yapısal ve bitkisel peyzaj düzenlemeleri yönünden olumlu düzenlemelerdir. Aynı şekilde çağın ihtiyaçlarına uygun gelişen altyapı, otopark ve yol düzenlemeleri de alanın erişilebilirlik yönünden tasarımının güçlü olduğu başlıklardan biridir. Tampon bölgedeki konut dokusunda ise belirlenen tasarım ölçütleri incelendiğinde, alanın mekânsal kalite düzeyinin oldukça düşük olduğu ve alanda kentsel tasarıma ilişkin düzenlemelerin büyük ölçüde bulunmadığı sonucu görülmektedir. 60 puan üzerinden 19 puan ile sonuçlanan, geleneksel ve çağdaş konut dokusu arasındaki bu konut bölgesi, tüm ölçütlerde karma bir duruma işaret etmektedir. Bu durum belirli bir kimliği olmayan ve kentin iklimsel, yerel özelliklerini içermeyen, aktif yeşil alanların ve peyzaj elemanlarının olmadığı, erişilebilirliği ve okunabilirliği yetersiz bir bölge olarak karşımıza çıkmaktadır. Diğer bir ifadeyle, fiziksel ve sosyal ihtiyaçları yeterli ölçüde karşılamayan fiziksel bir çevreye işaret

etmektedir. Alanın bu kimliksiz ve zayıf tasarım düzeyi, alanın iki bölge arasındaki geçiş bölgesi olma konumundan kaynaklı değerlendirilmektedir. Bu alanda ne geleneksel dokunun sürdürülebilir yaklaşımları ne de çağdaş planlamanın erişilebilirlik, donatı alanları ve peyzaj düzenlemeleri gibi olumlu yaklaşımları bulunmaktadır.

Çalışmadan elde edinilen bulgular ışığında, geleneksel konut yerleşimlerinin iklimsel, tipolojik ve mekânsal olarak sürdürülebilir yerleşimler olduğu, diğer yandan çağın ihtiyaçları doğrultusunda çeşitli fiziksel ve sosyal altyapılardan yoksun olduğu sonucu çıkmaktadır. Modern konut dokuları ise erişilebilirlik ve altyapı yönlerinden, aktif yeşil alanlar, spor ve çocuk oyun alanları gibi yapısal ve bitkisel peyzaj yönünden olumlu yaklaşımlar taşısa da diğer başlıklarda sürdürülebilir ve mekân kalitesi yüksek çevreler olarak değerlendirilmemektedir. Bu durum 21. yüzyılda konut ve çevresine dair planlama ve tasarım yaklaşımlarının, tipolojik çözümlerin, açık mekân kurgularının yeniden düşünülmesi gerektiği sonucunu vermektedir.

Yapılan bu çalışmada, belirlenen tasarım ölçütlerinin bir değerlendirme cetveli işlevi görebileceği ve bu ölçüt cetvelinin konut alanlarındaki kentsel tasarım düzenlemeleri ile ilgili ileriki çalışmalarda genişletilebileceği, sosyal veriler ile birleştirilebileceği bir altlık olarak çalışabileceği öngörülmüştür.

KAYNAKLAR

- Akyıldız, N. A. (2017). İnsan-Mekân İlişkisi Bağlamında 'Yaşlı Dostu Mekânlar'. Grafiker Yayınevi, Basım Sayısı:1, Sayfa Sayısı 500, ISBN:978-605-9247-62-7.
- Akyıldız, N. A. (2020). Kentleşme ve Kentsel Gelişim Bağlamında Açık Kamusal Alanların Sürdürülebilir Kentler Açısından Değeri. Milli Folklor, 16(125), 188-201.
- Alioğlu, F. (1988). Mardin şehir dokusu ve evler üzerine bir deneme. İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul. s.48.
- Alioğlu, F. (1996). Mardin söylenceler ve tarih. *Arkitekt*, 3, 31-44.
- Ardıçoğlu, R. (2019). Kıyı dolgularının kent morfolojisine etkisinin mekân dizimi yöntemiyle incelenmesi: İstanbul tophane Bölgesi. Doktora tezi. Ankara Üniversitesi
- Arup, U.D. (2008). Nordhavnen environmental sustainability. Arup *Urban Design Studio*. pp8-14, London.
- Avar, A. (2009). Lefebvre'in Üçlü – algılanan-tasarlanan-yaşanan mekan diyalektiği. TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi, *Dosya 17*, s:7-16
- Aydın, S., Emiroğlu, K., Özel, O. ve Ünsal, S. (2000). Mardin aşiret-cemaat-devlet. *İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı*.
- Başal, M. (2008). Sürdürülebilir peyzaj tasarım yaklaşımları. *Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları*. no:1563, s.1-2-7-18-47-62-66, Ankara.
- Bilgin, İ. (2002). Toplu konuta tarihsel perspektif içinde bakmak. *Konut Kurultayı 22-23-24 Mayıs 2002*. TMMOB Şehir Plancıları Odası, İstanbul Şubesi, p.263-268.
- Çelik, D. ve Yazgan, M.E. (2007). Kentsel peyzaj tasarımı kapsamında tarihi çevre korumaya yönelik yasa ve yönetmeliklerin irdelenmesi. *ZKÜ Bartın Orman Fakültesi Dergisi*. Cilt:9, Sayı:11, s.3, Bartın.
- Diyarbakır Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Arşivi, (2017)
- Eminağaoğlu, Z. ve Yavuz, A. (2005). Artvin kent dokusunda yeşil alan incelemesi. *Kafkas Üniversitesi Artvin Orman Fakültesi Dergisi*. 6 (1-2) (2005), 191-202.
- Gürkaş, E.T. (2012). Mardin izlenim notları: varsayımlar versus yüzleşmeler. *Arredamento Mimarlık*, 252, 103-111.
- Hillier, B. ve Hanson, J. (1984). *The social logic of space*. Cambridge University Press

- Kahvecioğlu, H. (1998). Mimarlıkta imaj: mekânsal imajın oluşumu ve yapısı üzerine bir model. Doktora Tezi. İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, 144s.
- Kaplan, H. (1989). Kentsel ulaşım planlamasında erişilebilirlik yeri ve önemi. *Planlama Dergisi*. 89(1), 8-14.
- Kolsal, F.ve Yeşiltepe, A. D. (2020). Konut alanı tasarımına geleneksel ve çağdaş konut dokuları üzerinden karşılaştırmalı bir bakış. *Online Journal of Art and Design*, 8(4).
- Küçük, M. (2013). Aidiyetin mekânı: Mardin’de kimlik ve mekânın değişimi. *İdealkent dergisi*. Kent Araştırmaları Merkezi. 9, 114-149.
- Lawrence, R. J., Hacıhasanoğlu, O., Turgut, H., Ünügür, M. 1(1997). *Culture and Space in the home environment*. Dünya Yayıncılık, İstanbul
- Lawrence, R.J. (1987). *Housing, dwellings and homes; design theory, research and practice*. John Wiley and Sons Ltd. London.
- Lynch, K. (1960). *The image of the city*. MIT Press, Cambridge MA.
- Memlük Y. ve Yılmaz O. (1999). Kentsel tasarım ve peyzaj mimarlığı. 1. *Uluslararası Kentsel Tasarım Kongresi Bildiriler Kitabı*. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, s.81-82, İstanbul.
- Nicolin, P., Branzi A. ve Zucchi C. (2004). Urban housing. *Lotus*, vol:120; pp.5-7, Milano.
- Özsoy, A., Altaş, N.E., Ok, V. ve Pulat, G., (1995). Toplu konutlarda davranışsal verilere dayalı nitelik değerlendirilmesi. *Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu*, İstanbul.
- Rapoport, A. (1969). House form and culture, 46.
- Salingeros, N. A. (1998). Theory of urban web. *Journal of urban design*. vol. 3, no. 1, p.53, USA
- Sarte, S. B. (2010). *Sustainable infrastructure: the guide to green engineering and design*. John Wiley & Sons.
- Taner N. ve Taner, P. (1949). Mardin şehri kesin imar planı izah notu. *Arkitekt*. 207-208, 66-70.
- TÜİK. (2021). Nüfus bilgileri. Erişim adresi: <http://www.tuik.gov.tr>
- Türkoğlu, K. (1973). Mardin kent imar planı analitik etüdüleri. Ankara: A Mimarlık-Şehircilik Bürosu.
- Ünal, M. ve Uslu, C. (2018). Evaluating and optimizing urban green spaces for compact urban areas: Cukurova district in Adana, Turkey. *ISPRS International Journal of Geo-Information*. 7(2).
- Wright Wendel, H.E., Zarger, R.K.,Mihelcic, J.R.(2012). Accessibility and usability: green space preferences, perceptions, and barriers in a rapidly urbanizing city in Latin America. *Landscape. Urban Plan*. 107, 272–282.
- Yekbun Aksu, E. ve Altınörs Çırak, A. (2018). Mardin tarihi kent dokusunda form değişiminin incelenmesi. *Türkiye Kentsel Morfoloji Araştırma Ağı II. Kentsel Morfoloji Sempozyumu*. İstanbul
- Yılmaz, O. (2011). Ankara üniversitesi ders notu. Web sitesi. <http://www.agri.ankara.edu.tr/oyilmaz/> Erişim Tarihi:09.02. 2011.